

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до проведення семінарських та практичних занять
з дисципліни «Регіональна політика ЄС»
для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання
за освітнім ступенем магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 073 «Менеджмент»

2018

Методичні вказівки до проведення семінарських та практичних занять з дисципліни «Регіональна політика ЄС» для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання за освітнім ступенем магістр галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент»/ Укл.: А.Ю.Панкова. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018, - 34 с.

Укладачі:

А.Ю.Панкова,
к.е.н., доцент каф. менеджменту

Рецензенти:

Н. М. Шмиголь
д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування
Запорізького національного університету

Л. М. Бухаріна
д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту організацій та
логістики Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск:

Л.С.Кутідзе,
к.е.н., доцент каф. менеджменту

Затверджено
на засіданні кафедри
„Менеджменту”
Протокол № 7
від 08 лютого 2018 року

Затверджено на засіданні НМК
ФЕУ
Протокол № 13
від 15 березня 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ	6
ТЕМА 1. ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС, її МЕТА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ	8
ТЕМА 2. ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	9
ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ	10
ТЕМА 4. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	11
ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТІР	12
ТЕМА 6. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН	13
ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ВРЯДУВАННЯ	14
ТЕМА 8. ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ЄС	15
ТЕМА 9. ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	20
ТЕМА 10. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ	22
ТЕМА 11.-14 ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	26
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	28
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29

ВСТУП

У процесі поглиблення європейської інтеграції відбувається як трансформація європейського політичного ладу в цілому, так і формування спільного адміністративного простору ЄС, характерною рисою якого є зближення адміністративних систем держав-членів. На основі цих процесів виник феномен європеїзації, який охоплює зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя держав-членів під впливом процесу європейської інтеграції. Процес європеїзації також має тенденцію до поширення на треті країни і особливо на ті, які є або кандидатами на вступ або такими, що визначили стратегію європейської інтеграції як пріоритет своєї внутрішньої та зовнішньої політики.

З огляду на це, дослідження сутності, основних принципів та шляхів формування і розвитку європейського адміністративного простору, процесу європеїзації систем державного управління держав-членів та країн-кандидатів, а також його впливу на публічне адміністрування в Україні має важливе як наукове, так і практичне значення. Тим більше, що реформування публічного управління у контексті курсу на європейську інтеграцію є важливою складовою базових політичних змін в Україні. Його необхідність обумовлюється рядом причин, серед яких необхідно відзначити, по-перше, існування перехідного суспільства, яке лише набуває рис демократичного. По-друге, це наявність системної кризи державного управління, яка проявляється в нездатності зберігати стан рівноваги, досягати раніше поставлених цілей. Причому система втрачає свою місію, виявляється нездатною до цілепокладання і стає недієздатною, у кращому випадку вона забезпечує діяльність органів державної влади в режимі функціонування. Тому поглиблення процесу адаптації державного управління України до стандартів ЄС актуалізує питання своєчасного аналізу, оцінювання та прогнозування впливу процесу європеїзації на публічне адміністрування в Україні з метою врахування його основних напрямів і тенденцій та відповідного коригування стратегії та тактики внутрішніх реформ.

Головним завданням курсу є набуття комплексу знань щодо загальних положень, принципів та методів організації системи регіональної влади на адміністративній території та ефективне

використання регіонального сукупного потенціалу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальні закономірності, принципи формування, функціонування та розвитку системи регіональної політики ЄС..

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліни, що передують вивченню цієї дисципліни – «Менеджмент», «Управління місцевим економічним розвитком», «Управління регіоном», «Технології публічного адміністрування», «Державне регулювання економіки та економічна політика».

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета вивчення навчальної дисципліни є формування у майбутніх фахівців управлінського мислення та сприятиме підвищення рівню загальноекономічної та управлінської підготовки студентів та спеціалістів, формуванню в них навичок науково-аналітичного опрацювання проблеми із позицій державних та регіональних інтересів.

Завдання дисципліни: Важливість цієї навчальної дисципліни визначається особливостями сучасного перехідного періоду в економіко-соціальному та управлінському житті країни; розглядаються питання, пов'язані з формуванням регіональної політики, аналізуються економічні, соціальні, правові аспекти розвитку регіонів і зміни, які відбуваються в них за умов перехідної економіки, вступу в ВТО (для України), розглядаються базові положення ринкового реформування регіонів.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати - в процесі вивчення навчальної дисципліни студент має опанувати відповідну сукупність знань, вмінь та навичок, які повинні сприяти загально професійній підготовці майбутніх спеціалістів і забезпечити належне виконання ним покладених завдань у сфері управління, але для цього він повинен знати і розуміти наступне:

- основні цілі, напрямки, риси й зміст аспектів регіональної політики;

- політичні, правові принципи, засади на яких ґрунтується регіональна політика;

інституціональну структуру та механізми реалізації регіональної політики;

питання, що стосуються реформування регіонального управління та ін. сутність основних понять і категорій державного управління;

теоретико-методологічні засади формування регіональної політики;

закономірності управління на регіональному рівнях;

ВМІТИ - застосовувати на практиці результати вивченої дисципліни розуміти сучасні теорії регіонального управління формуванню сучасного економічного мислення, виробленню навичок у застосуванні форм і методів регіонального управління, обґрунтування перспективних напрямів його розвитку з метою підвищення економічного ефекту, для сприяння і застосування цих знань у майбутній практичній діяльності; аналізувати проблеми регіонального розвитку; визначати переваги й недоліки тих чи інших управлінських рішень; давати порівняльну характеристику рівня соціально-економічного розвитку регіонів; оцінювати економічні стосунки з сусідніми регіонами країн СНД та ЄС.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КУРСУ

ТЕМА 1. Витоки регіональної політики ЄС, її мета та правові засади

Витоки регіональної політики ЄС. Мета регіональної політики ЄС та основні виклики, з якими вона стикається на сучасному етапі. Правове підґрунтя регіональної політики ЄС та процедура прийняття рішень .

ТЕМА 2. Практика здійснення регіональної політики ЄС

Основні цілі регіональної політики ЄС. Інструменти регіональної політики ЄС. Механізми та принципи реалізації регіональної політики ЄС. Оцінювання політики згуртування .

ТЕМА 3. Економічне, соціальне та територіальне згуртування

Тенденції зміни ВВП та зближення на національному та регіональному рівнях. Додана вартість політики згуртування. Європейська політика сусідства та її вплив на розвиток регіонального співробітництва .

ТЕМА 4. Історичний досвід європеїзації державного управління та місцевого самоврядування в Україні

Поняття європеїзації. Європеїзація систем державного управління держав-членів.

ТЕМА 5. Європейський адміністративний простір.

Поняття Європейського адміністративного простору. Принципи європейського адміністративного права. Рушійні сили наближення адміністративних систем. Рівень наближення адміністративних систем. Шляхи розбудови європейського адміністративного простору.

ТЕМА 6. Європеїзація посткомуністичних країн

Особливості європеїзації посткомуністичних країн. Основні етапи європеїзації посткомуністичних країн. Європеїзація політики охорони навколишнього середовища в посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Процес «Довкілля для Європи». Передвступне співробітництво з ЄС.

ТЕМА 7. Європейське врядування

Біла книга з європейського врядування. Реформування європейського врядування. Принципи ефективного врядування. Формування європейського громадського простору. Покращення законотворчого процесу.

ТЕМА 8. Вплив політики ЄС

Оцінювання впливу політики ЄС. Використання експертного середовища. Децентралізація за допомогою агентств. Конвергенція національних політик: відкритий метод координації. Застосування права Співтовариства. Багаторівневе врядування.

ТЕМА 9. Основи державно-приватного партнерства

Трактувань і визначень державно-приватного партнерства. Класифікація форм державно-приватного партнерства. Контракти на послуги (державні контракти). Спільна діяльність держави та бізнесу. Часткова передача об'єкта у власність приватному сектору. Правовий статус державного партнера.

ТЕМА 10. Моделювання проектів державно-приватного партнерства в Україні

Фінансовий аналіз та моделювання проектів державно-приватного партнерства в Україні.

ТЕМА 11. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Балтії. Литовська Республіка. Естонська Республіка.

ТЕМА 12. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Республіка Польща.

ТЕМА 13. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Республіка - Словачка Республіка; Чеська Республіка.

ТЕМА 14. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Країни Центральної Європи Угорщина. Країни Південно-Східної Європи Республіка Болгарія.

ТЕМАТИКА І ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

План практичного заняття

1. Обговорення теоретичних питань
2. Розв'язання ситуаційних задач та кейсів

ТЕМА 1. ВИТОКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС, ЇЇ МЕТА ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Практичне заняття

«Суть, цілі та завдання європейської інтеграції»

Мета: сформувати чітке уявлення про основні цілі та напрями розвитку Європейського Союзу.

Компетентності: компетенції щодо усвідомлення та прогностичної оцінки розвитку інтеграційних процесів; вміння аналізувати фактори формування конкурентних переваг країн та інтеграційних об'єднань на глобальному ринку.

1. Експрес-опитування.
2. Семінар-розгорнута бесіда.
3. Інформаційне забезпечення:

Евристична бесіда за наступними темами:

- Порівняння Лісабонської стратегії та стратегії «Європа 2020» (40 хв.).
- Які секторальні конкурентні переваги ЄС має на глобальному ринку? (40 хв.)

Методичні рекомендації до проведення вправи:

При розгляді першого проблемного питання студенти попередньо самостійно мають опрацювати тексти Лісабонської стратегії (2000-2010) та стратегії «Європа 2020». При цьому порівняння слід здійснювати за такими критеріями:

- зміна пріоритетів (цілей) стратегії;
- зміна ключових інструментів, форм та методів досягнення цілей;
- зміна наднаціональних координаційних механізмів імплементації стратегій.

ТЕМА 2. ПРАКТИКА ЗДІЙСНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Практичне заняття

«Договірно-правова основа ЄС»

Мета: сформувати чітке розуміння сутності правового доробку ЄС та усвідомити спільні риси та відмінності між нормативно-правовими актами ЄС

Компетентності: навички презентації власної позиції та її аргументації в процесі наукової дискусії; навички управління інформацією, аналізувати інформацію з різних джерел; розуміння механізму взаємозв'язку між національним та наднаціональним правом, узагальнення пройденого матеріалу.

1. Експрес-опитування.
2. Семінар-дискусія
3. Інформаційне забезпечення:

Ключові питання дискусії:

- Чим право ЄС відрізняється від національного права?

- На які частини поділяється право ЄС? У якому випадку використовується допоміжне право ЄС?
- Яким правом необхідно користуватися судам країн-членів, якщо існує протиріччя між національним та європейським правом?
- Чому існує два консолідовані договори ЄС? Яка принципова різниця існує між ними?
- Який з актів вторинного права має найвищу силу?
- Який з вторинних актів права був обраний для адаптації законодавства і чому?
- Чи є акти м'якого права обов'язковими для виконання в країнах-членах?
- Чи є білі та зелені книги елементом демократії в ЄС?

Робота в міні-групах:

- Визначити який з первинних договорів є найважливішим, виявити принципово нові положення, внесені договором, які мали визначальний вплив на подальший розвиток європейської інтеграції.

Рекомендована література:

1. Экономика Европейского Союза : учебник / коллектив авторов ; под. ред. Р.К. Щенина. — М. : КНОРУС, 2012. - 560 с.
2. Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС // Актуальные проблемы Европы. – 2010. – №2. – С. 54-76.

ТЕМА 3. ЕКОНОМІЧНЕ, СОЦІАЛЬНЕ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ЗГУРТУВАННЯ

Практичне заняття

«Еволюція європейської інтеграції»

Мета: сформувати чітке уявлення про послідовність етапів розвитку ЄС для визначення основних напрямів розвитку Європейського Союзу.

Компетентності: компетенції щодо усвідомлення та прогностичної оцінки розвитку інтеграційних процесів.

1. Експрес-опитування.
2. Семінар-розгорнута бесіда.
3. Інформаційне забезпечення:

Розгорнута бесіда на тему: Які етапи розвитку ЄС мали ключове значення у формуванні інтеграційного союзу?

Методичні рекомендації до проведення вправи: Під час цієї вправи викладач своїми запитаннями спрямовує студентів до пошуку правильного усвідомлення комплексної (можливо, дискусійної) проблеми, яка не має однозначного вирішення.

Так, при пошуку відповіді на перше проблемне питання, допоміжними питаннями можуть бути:

- «На якому етапі було скасовано основні перешкоди на шляху руху товарів, послуг, капіталів та робочої сили?»;
- «Який етап зробив найбільший вклад у створення економічного і валютного союзу?»;
- «Чи існує, на вашу думку, певний причинно-наслідковий зв'язок між етапами європейської інтеграції?»;
- «Чи можуть результати певного етапу європейської інтеграції бути ізольованими від попередніх та наступних етапів?».

ТЕМА 4. ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Практичне заняття

«Теорії європейської інтеграції»

Мета: сформувати уміння застосовувати знання теорій економічної інтеграції та усвідомити основні перспективні напрями розвитку Європейського Союзу.

Компетентності: навички презентації власної позиції та її аргументації в процесі наукової дискусії.

1. Експрес-опитування.
2. Семінар-розгорнута бесіда.
3. Інформаційне забезпечення:

Вправа «суперечка рядів» на тему «Яка з теорій європейської інтеграції найбільш вірогідно буде реалізованою на практиці?»

Методичні рекомендації до проведення вправи: Викладач розподіляє між рядами студентів завдання щодо обстоювання тієї чи іншої теорії європейської інтеграції. В результаті, протягом 10 хв. перший ряд має знайти аргументи на користь теорії «федералізму»; другий ряд – «неофункціональної» теорії; третій ряд – теорії

«міжурядового регулювання»; четвертий ряд – теорії «європейської регіональної інтеграції». Представники кожного ряду звітують по 2-3 хв. Далі відбувається загальна керована викладачем дискусія щодо вибору «ідеальної» моделі майбутнього інтеграції в ЄС (5-10 хв.)

ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТІР

Практичне заняття «Горизонтальні політики ЄС»

Мета: сформувати чітке уявлення про горизонтальні політики ЄС.

Компетентності: формування навичок про диференціацію горизонтальних стратегій ЄС. Виявлення загальних характеристик, механізмів та інструментів реалізації горизонтальних політик.

1. Експрес-опитування.
2. Дискусія з проблемних питань.
3. Опрацювання тестових завдань

Для активної дискусії пропонуються до розгляду наступні проблемні питання:

1. Обґрунтуйте комплекс умов, за яких депресивні регіони можуть перетворитись у регіони-лідери. Яким чином можна застосувати досвід Ірландії в Україні для виходу з економічної кризи?

2. Обґрунтуйте пріоритетні напрямки зближення соціальних політик України та ЄС. Які економічні реформи необхідно реалізувати в Україні, щоб досягти європейського рівня соціального забезпечення?

3. Визначте відмінності конкурентної політики ЄС та антимонопольної політики в Україні. Які інструменти та принципи варто було б запозичити у ЄС?

4. Які винятки з антимонопольної політики Ви рекомендували б запровадити в Україні? Які галузі економічної діяльності, форми економічних відносин необхідно стимулювати, а які обмежувати?

Самостійне опрацювання тестових завдань за рівнями підготовки за підручником В.І. Чужикова: Європейська економічна політика. Практикум: навч. Посіб./ В.І. Чужиков, Є.Г. Панченко, А.А. Грищенко та ін.; за заг. Ред.. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ. – 214с. (розділ 3, стор.73-81)

Рекомендована література:

1. Європейська інтеграційна політика: навч.посіб/ А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О.А. Федірко; за заг. Ред.. д-ра екон.наук проф..В.І.Чужикова. – К.:КНЕУ,2010. – 451с.

ТЕМА 6. ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇН

Практичне заняття

«Зовнішні політики ЄС та політика щодо громадян»

Мета: сформувати чітке розуміння сутності, механізмів реалізації зовнішніх політик ЄС та політики щодо громадян.

Компетентності: навички до узагальнення (синтезу) інформації про конкретну проблемну ситуацію; компетенції щодо аналізу механізмів реалізації горизонтальних політик; навички оцінки перспектив трансформації політик щодо громадян внаслідок поглиблення інтеграційних процесів.

1. Наскрізне опитування.
2. Розв'язання задач, що ілюструють механізми реалізації зовнішньої торговельної політики ЄС.
3. Дискусія щодо політики захисту прав громадян в ЄС,
4. Інформаційне забезпечення:

Розв'язання задач за підручником Європейська економічна політика (практикум)/За заг. Ред.. В.І. Чужикова. – КНЕУ, 2010. – ст.18-28.

Дискусійні питання:

1. Хто х жителів Європи може вважати себе громадянином ЄС? Аргументуйте свою позицію.
2. Яку роль відіграють білі та зелені книги у залученні громадян до законотворчого процесу в ЄС?
3. В чому полягають основні проблеми ЄС у галузі інформаційної політики?
4. Які, на вашу думку, пріоритетні напрямки спільної аудіовізуальної політики? Змодельуйте свою відповідь і на ситуацію, що склалась в Україні?
5. У чому полягають суперечності щодо застосування генетично модифікованої продукції в ЄС?

Рекомендована література:

1. Європейська інтеграція та Україна / За ред. В.Є. Новицького, Т.М. Пахомової, В.І. Чужиков. Навчально-методичний посібник. - К.-Кельн, 2002.

2. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу. Пер. з англ. – К.: КІС, 2005.

ТЕМА 7. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ВРЯДУВАННЯ

Практичне заняття

«Інституційна структура ЄС»

Мета: сформувати розуміння інституційної моделі та механізмів прийняття рішень в ЄС

Компетентності: навички управління інформацією, аналізувати інформацію з різних джерел; навички швидкого прийняття оптимальних рішень в умовах обмеженості часу

1. Експрес-опитування методом «антагоністична перекличка».

2. Робота в малих творчих групах.

3. Інформаційне забезпечення:

Студенти поділяються на 4-5 малих творчих групи, з якими у подальшому проводиться змагання («брейн-ринг») у два етапи: перший етап - вирішення тестових завдань на швидкість; другий етап – проведення змагання експертних груп «Розподіл повноважень між інституціями ЄС».

За перший етап малі групи отримують по 2 бали за правильне вирішення раніше за інші групи тестових завдань (тести роздаються під час заняття).

Змагання експертних груп передбачає комплексне та більш тривале за затратами часу завдання, тому оцінювання здійснюється таким чином: кожна мала група отримує 1 бал за кожну правильну відповідь щодо повноважень, крім того та команда, яка першою подасть відповідь, отримає призових 4 бали; друга – 3 бали; третя – 2, а четверта – 1 бал. У підсумку викладач складає рейтинг малих творчих груп, виходячи із загальної кількості отриманих балів. На підставі даного рейтингу відбувається розподіл балів за практичне заняття.

Змагання груп експертів «Розподіл повноважень між інституціями ЄС». Із переліку 28 повноважень малим творчим групам пропонується розподілити повноваження між чотирма інституціями ЄС (перелік повноважень роздається під час заняття): Європейським

Парламентом, Радою ЄС, Комісією ЄС, Рахунковою Палатою ЄС? Малі групи подають свої відповіді, зазначаючи проти кожної інституції ЄС номер повноваження, наведений у переліку, оформлюючи відповідь у вигляді таблиці:

Назва інституції ЄС;	Порядковий номер повноважень у переліку:
Європейський Парламент	
Комісія ЄС	
Рада ЄС	
Рахункова Палата ЄС	

Рекомендована література:

1. Економіка Європейського Союзу : учебник / коллектив авторов ; под. ред. Р.К. Щенина. — М. : КНОРУС, 2012. — 560 с.
2. Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС // Актуальные проблемы Европы. – 2010. – №2. – С. 54-76.

ТЕМА 8. ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ЄС

Практичне заняття

«Секторальні політики ЄС»

Мета: сформувати чітке розуміння сутності, механізмів реалізації та взаємозв'язку між секторальними політиками Європейського Союзу (промисловою, енергетичною, технологічною та аграрною).

Компетентності: навички до узагальнення (синтезу) інформації про конкретну проблемну ситуацію; компетенції щодо аналізу механізмів реалізації секторальних політик; навички оцінки перспектив трансформації секторальних політик інтеграційного союзу з урахуванням геополітичних змін.

1. Наскрізне опитування «Порівняльний аналіз цілей, інструментів та механізмів реалізації секторальних політик ЄС».
2. Міні-кейс.
3. Інформаційне забезпечення:

Питання до міні-кейсу:

- Чому питання газопостачання країн-членів ЄС набуло пріоритетного значення?

- Яке місце в європейській енергетичній політиці посідає диверсифікація джерел газопостачання?

- Яких змін у відносинах між ЄС та Російською Федерацією слід очікувати після введення в дію Північного та Південного газопроводів?

- На підставі аналізу таблиці 1 «Експорт російського газу в Європу у 2022 році» зробіть висновки про перспективи газопостачання ЄС.

- Яких змін у політиці ціноутворення на природний газ слід очікувати від ЄС найближчим часом?

- В чому полягають перспективи енергетичного співробітництва між Україною та ЄС?

Зміст міні-кейсу «Роль російського «Газпрому» у енергетичній стратегії ЄС»

Найбільш політизована ланка європейської енергетичної політики, що безпосередньо стосується й України, — це забезпечення природним газом європейських країн. Хоча частка цього енергоносія і не перевершує чверті у загальному балансі, його значення в енергетичній політиці надзвичайно вагоме. По-перше, природний газ є переважним енергоносієм, що забезпечує комфортні побутові умови життєдіяльності населення. По-друге, імпорт природного газу до ЄС перевищує три чверті, а тому існує проблема стабільності цього постачання, насамперед унаслідок залежності від російського монополіста «Газпрому» та надійності транзиту газу, зокрема і через Україну. По-третє, газ — важлива сировина для хімічної промисловості. Цілком зрозуміло, що останнім часом, особливо після газової кризи взимку 2008—2009 рр., коли ледве не припинилося постачання газу європейським країнам через Україну, питанням надійності газопостачання надається першочергове значення в розвитку європейської енергетичної політики.

Певну тривогу у ЄС викликає наростаючий дефіцит газу у РАО «Газпром». Три основні газові басейни, які належать цьому постачальнику, вже не забезпечують навіть рівень видобутку газу минулих років. За розрахунками Міжнародного енергетичного агентства, для підтримання нинішнього рівня видобутку газу

«Газпрому» потрібно до 2015 р. освоїти нові поклади газу із обсягом щорічного видобутку не менше 200 млрд куб. м., що вимагає не менше 11 млрд дол. США інвестицій, які не передбачені в програмах фінансового розвитку «Газпрому». Саме ця обставина провокує агресивну політику Російської Федерації щодо прямих поставок середньоазійського газу до європейських країн, у тому числі і через Україну.

У таких умовах ключовим питанням газозабезпечення країн ЄС є диверсифікація маршрутів постачання блакитного палива. Йдеться про формування трьох енерготранспортних коридорів:

- а) Північного («Північний потік», Ямал—Західна Європа);
- б) Центрального (через Україну та Білорусь);
- в) Південного (через Туреччину («Набукко», «Південний потік», «Блакитний потік», «Блакитний потік-2»)).

При цьому будівництво «Північного потоку» орієнтовано на розробку нових покладів, воно було розпочато 9 грудня 2005 р. спільним російсько-німецьким підприємством, частка «Газпрому» в якому становить 51 %, а німецького партнера North European Gas Pipeline Company — 49 %. Заслугує на увагу той факт, що раду директорів німецького партнера очолив экс-канцлер ФРН Герхард Шредер. Введення першої нитки газопроводу протяжністю 1200 км відбулося 6 вересня 2011 р. На 8 листопада 2011 р. заплановані перші постачання газу до ЄС. Що ж стосується Південного транспортного коридору то існує проблема його наповнення, оскільки нових родовищ газу не знайдено. Обсяг інвестицій досягне 60 млрд дол. США, а операційні витрати зростуть щорічно на 5—6 млрд дол.

ЕКСПОРТ РОСІЙСЬКОГО ГАЗУ В ЄВРОПУ У 2022 р.

(млрд куб. м)

Експортні маршрути	У-1	Б/П-1	У-2	Б/П-2
Україна	83	118	53	88
Білорусь	35	—	35	—
Фінляндія	6	6	6	6
«Блакитний потік»	16	16	16	16
«Північний потік»	55	55	5	55
«Південний потік»	30	30	30	30
Російський експорт, усього	225	225	195	195

Умовні позначення ситуацій:

У — конфлікт з Україною;

Б/П — конфлікт з Білоруссю або Польщею;

1 — максимальний експорт в Європу і Туреччину згідно з розробленою «Газпромом» генеральною схемою розвитку газової галузі;

2 — реалістичний варіант експорту в Європу згідно з енергетичною політикою ЄС.

Аналіз наведеної таблиці дає підстави дійти висновку про відсутність у «Газпрому» серйозної альтернативи експорту газу до ЄС поза межами України. Хоча Туреччина погодилась із перспективою будівництва газопроводів по дну Чорного моря, перспективи введення в дію Південного коридору транспорту російського газу до ЄС для фахівців виглядають дещо песимістично. В цих умовах ЄС, незважаючи на протидію Німеччини та Франції, з одного боку, та Росії, з іншого боку, включили проект «Набукко» в число пріоритетних. При цьому на політичному рівні проекти «Набукко» і «Південний потік» були оголошені «не конкурувальними», хоча професіоналам абсолютно очевидно, що просування ідеї «Південного потоку» має своєю метою загальмувати, а в ідеалі виключити вихід на європейський ринок 31 млрд куб. м газу азербайджанського, туркменського, іракського, іранського, а в перспективі і єгипетського походження.

Варто зважити також на ціну та технічні характеристики будівництва підводної частини трубопроводу «Південний потік»: обсяг необхідних інвестицій складає 20—25 млрд євро; запланований підводний трубопровід може стати найдовшим і найглибшим у світі, максимальна глибина, на якій прокладатиметься газова труба складає 2000 м, при цьому, вода у Чорному морі має високий вміст сірководню, що покладає надзвичайно високі вимоги до витривалості ізоляційних матеріалів для підводної частини трубопроводу. Разом з тим, італійська компанія «Ені» сміливо заявляє про свою здатність будувати такі маршрути.

Енергетична політика ЄС змінюється не лише внаслідок диверсифікації джерел постачання газу, а й суттєвих змін на газовому ринку. Збільшення пропозиції за одночасного зменшення споживання суттєво змінює механізми ціноутворення. У 70—80-х роках минулого століття ЄСР експортував газ в Європу за довгостроковими контрактами (до

30 років) з німецькими, австрійськими та італійськими енергокомпаніями. Ці контракти, з одного боку, забезпечували стабільні поставки, а з іншого, посилювали панування вертикально інтегрованих європейських компаній-партнерів на внутрішніх ринках. Після розпаду Радянського Союзу ЄС якісно змінився, однак ділові зв'язки між європейськими енергокомпаніями та «Газпромом» збереглися. Ці компанії беруть участь не лише у спорудженні газопроводу «Північний потік», а й в освоєнні Південноросійського родовища газу в Західному Сибіру починаючи з 2008 р. Звичайно, це не влаштовує інші енергетичні компанії та Європейський Союз у цілому, який вніс такі суттєві зміни до своєї енергетичної політики:

По-перше, ЄС підтримав політичні угоди на користь розширення постачання газу із неросійських джерел. Зокрема 8 травня 2009 року у Празі було прийнято декларацію на підтримку проекту «Набукко».

По-друге, Євросоюз закликав енергокомпанії розвивати так звані *малі проекти*, які зробили б європейські країни менш уразливими у разі перебоїв у газопостачанні. Йдеться, зокрема, про збільшення запасів палива у газосховищах, адаптацію, з урахуванням досвіду НАК «Нафтогаз України» на початку 2009 року, газопроводів до можливих реверсних режимів, будівництво терміналів для імпорту скрапленого газу. На зазначені проекти ЄС готовий виділити зі свого бюджету кількості мільйонів євро.

По-третє, Євросоюз розробив і опублікував у липні 2009 р. додаткові законодавчі акти щодо чіткого розподілу обов'язків із взаємодопомоги між країнами-членами на випадок надзвичайної ситуації з постачанням енергоресурсів.

По-четверте, ЄС розробляє нові підходи до ціноутворення природного газу.

Справа в тому, що прив'язка ціни газу до цін на деякі види нафтопродуктів була зумовлена тим, що мазут і газойль розглядались як замітники газу в житлово-комунальному господарстві, сфері обслуговування, електроенергетиці. Цей зв'язок було втілено у формулу контрактної ціни. Однак в останні 20 років провідні європейські споживачі природного газу практично втратили можливості й потужності із заміни газу мазутом і дизельним паливом і навпаки. Це пов'язано з тим, що сфера споживання нафтопродуктів сьогодні обмежується автомобільними перевезеннями та

транспортною індустрією. Крім того, лібералізація газового ринку в Західній Європі дає змогу купувати відносно невеликі обсяги природного газу на відповідних біржах, на яких ціна залежить від співвідношення попиту і пропонування (короткострокові спотові контракти). Так, наприклад, у минулому році на газових біржах NBP (Великобританія), TTF (Нідерланди) та NCG (Німеччина) природний газ продавався за цінами, вдвоє нижчими, ніж закладені у довгострокових контрактах. Згідно з цими контрактами європейські покупці зобов'язані вибрати певний мінімальний обсяг законтрактованого газу (приблизно 80 %) або ж сплатити неустойку в розмірі повної вартості недопоставленого газу. А з урахуванням того, що обсяг газового ринку ЄС може повернутися до рівня 2008 року не раніше 2012 р., санкції з боку «Газпрому» потенційно виглядають серйозно.

Тому, на думку експертів Оксфордського центру енергетичних досліджень, політика ЄС у перспективі буде не лише спрямована на подальшу диверсифікацію джерел постачання природного газу, а й на перегляд практики ціноутворення. Адже ціни на російський газ протягом останнього десятиріччя суттєво випереджали ціни на нафту, що надавало можливість Росії максимізувати експортну виручку.

ТЕМА 9. ОСНОВИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Основні форми державно-приватного партнерства в науково-технологічній та інноваційній сфері

Напрямок взаємодій	Приклади реалізації	Очікувані результати партнерства
Об'єднання ресурсів інноваційної діяльності	Спільне фінансування інновацій	Здійснення масштабних нововведень
Формування ресурсних елементів інноваційної кооперації	Участь бізнесу у функціонуванні державних систем підготовки кадрів для	Розширене відтворення національного науково-

	науково-інноваційної сфери	інноваційного потенціалу
Розвиток інноваційної інфраструктури	Державні інформаційно-комунікаційні системи підтримки приватної інноваційної діяльності	Забезпечення цілісності національного інноваційного простору
Синтез інноваційного циклу	Механізми інтеграції державних наукових установ із приватними високотехнологічними структурами	Зростання національного рівня інноваційної активності, інтенсифікація інноваційного циклу
Масштабна реалізація інновацій	Державні закупівлі наукомісткої продукції недержавного сектора	Забезпечення рівномірного доступу до досягнень науки й технологій
Соціалізація інноваційних структур	Державне страхування частини інноваційних ризиків, популяризація державними засобами масової інформації високотехнологічної продукції приватного сектора	Зміцнення соціального статусу інноваційної діяльності, демократизація механізмів НІС
Включення в міжнародну науково-інноваційну кооперацію	Державні заходи підтримки входження недержавних формувань у міжнародні інноваційні проекти й програми	Системна транскордонна експансія національного інноваційного потенціалу на основі національних інноваційних

		інтересів
Вирішення актуальних науково-технологічних і соціально економічних проблем загальнонаціонального характеру	Національні мегапроекти з комплексною державною й приватною реалізацією	Збільшення внеску НІС у кількісні і якісні параметри економічного зростання

Завдання: Наведіть приклади застосування різних форм державно-приватного партнерства при будівництві об'єктів інфраструктури.

ТЕМА 10. Моделювання проектів державно-приватного партнерства в Україні

Державні гарантії

За роки незалежності Україна піком надання державних фінансових гарантії був 2012 рік.

Державні гарантії дозволяють забезпечувати підприємства кредитами, гарантуючи, що у разі їх неповернення позичальником з кредитором розрахується український народ. Як відомо, гарантія надається для забезпечення надійності повернення позик.

Зрозуміло, що коли гарантом є держава, шанси отримання кредитів з боку банків зростають. Надання державних гарантії суттєво зменшує кредитний ризик, що сприяє зниженню процентних ставок за позиною. Хоча в сьогоdnішніх умовах найбільший "плюс" від запоруки держави - зацікавленість кредиторів.

Зрештою, поручителям таке співробітництво може дорого коштувати. Для уряду невиконання боржником зобов'язань перетворюється на дотування підприємства. Якщо ж це гарантії нерезидентам, то зростає і державний зовнішній борг.

Кабміну вже не раз доводилося відповідати за несумлінних позичальників коштом платників податків. Особливо у 1990-х роках, коли влада щедро роздавала гарантії, і нерідко підприємствам, пов'язаним з владною верхівкою.

За розрахунками експертів, за 1992-2000 роки уряд сплатив іноземним кредиторам за боргами підприємств близько 1 млрд дол. За

іншою інформацією, за період незалежності країни втрати казни сягнули 3 млрд дол.

Нинішній уряд йде по тій же стежині. В останні роки обсяги наданих державних гарантій зростають шаленими темпами. Так, відповідно до звіту про виконання держбюджету-2012, сума наданих гарантій 2012 року становила **75,35 млрд грн**. Це майже стільки, стільки держава дала за шість попередніх років.

Обсяг державних гарантій, наданих Кабміном, млрд грн

Рік	Сума
2005	0,67
2006	3,55
2007	1,18
2008	1,00
2009	49,80
2010	10,11
2011	12,84
2012	75,35

На початку 2012 року ніхто і не думав, що сума держгарантій виявиться рекордною - в бюджет були закладені скромні 5 млрд грн. Однак зміни до відповідної статті вносилися не менше п'яти разів, через що показник зріс в 15 разів.

Інформація про надані державні гарантії на 2012 рік, млрд грн

№	Назва суб'єкта господарювання	Дата набрання чинності гарантійної угоди	Гарантійні зобов'язання			
			Сума гарантованого кредиту, іноземна валюта	Сума гарантованого кредиту, гривня		
				код	сума	
Зовнішні зобов'язання						
1	ПАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України"	31.01.2012	USD	0,150	1,198 445	

2	ДП "Фінансування інфраструктурних проєктів"	07.12.2012	USD	0,550	4,396 150
3	Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України"	25.12.2012	USD	3,656	29,222 408
4	ПАТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України"	27.12.2012	USD	1,500	11,989 500
5	ПАТ "Державна продовольчо-зернова корпорація України"	27.12.2012	USD	1,500	11,989 500
6	Дочірня компанія "Укртрансгаз" НАК "Нафтогаз України"	11.12.2012	EUR	0,053 575	0,553 691
Внутрішні зобов'язання					
7	Державна іпотечна установа	27.11.2012	UAH	-	2
8	"Укравтодор"	25.12.2012	UAH	-	14
Разом					75, 349 704

Отже, основні позики. Укресімбанку державні гарантії надавалися для отримання кредиту Світового банку на **150 млн дол.** Контракт з останнім був підписаний 4 жовтня 2011 року, проте гарантійна угода набрала чинності 31 січня 2012 року.

Кошти держбанк повинен був витратити на "фінансування проєкту розвитку експорту" через надання підприємствам середньострокових і довгострокових кредитів на поповнення оборотного капіталу та інвестиційні проєкти.

Невідомо, які саме підприємства отримали довгоочікувані кредити, однак Укресімбанк чиновники часто використовують для фінансування своїх фірм. Так, 2009 року Запорізький завод напівпровідників, який контролюють Андрій і Сергій Ключєви, одержав кредит на 150 млн євро.

Ще **4,4 млрд грн** Кабмін залучив для фінансування проєктів в рамках програми підготовки до "Євро-2012". Зокрема, до розміщення були запропоновані облігації державного підприємства "Фінансування інфраструктурних проєктів".

Це підприємство було створене лише для випуску цінних паперів. Зокрема, запозичення ФП не впливали на показники дефіциту держбюджету, за рахунок чого урядовцям вдавалося зняти напругу навколо цього питання.

Найбільшу гарантовану державою суму - **29,2 млрд грн** - отримав "Нафтогаз" для реалізації проектів заміщення газу українським вугіллям. Як відомо, Міненерго і Держбанк розвитку Китаю 2012 року домовилися про співпрацю в цьому питанні.

Програма передбачає реалізацію проектів з переведення Зуївської, Миколаївської, Криворізької і Сімферопольської ТЕЦ на використання водо-вугільного палива, а також будівництва заводів з газифікації вугілля у Луганській, Донецькій та Одеській областях за технологією Shell, апробованою в Китаї.

Раніше прем'єр-міністр Микола Азаров заявив, що втілення цих проектів дозволить заощадити 2 млрд кубометрів газу.

Взагалі Китай є лідером 2012 року серед кредиторів, позики яких були забезпечені державними гарантіями. Так само ще майже **24 млрд грн** було залучено Державною продовольчо-зерною корпорацією України в рамках підписання угоди з Експортно-імпортним банком Китаю.

Подобиці цієї угоди, як писала "Економічна правда", відомі лише невеликому колу осіб. Раніше зазначалося, що перший транш кредиту - 11,99 млрд грн - буде направлено на форвардні закупівлі зерна, що перевищує в десятки разів суми, які виділялися на відповідні цілі до цього. Доля другого траншу поки що невідома.

Ще **550 млн грн** 2012 року завдяки державним гарантіям залучила компанія "Укртрансгаз". Кредитну лінію для реалізації проекту модернізації компресорної станції "Бар" газопроводу "Союз" надав німецький Deutsche Bank.

Інвестор планує профінансувати 85% вартості проекту шляхом надання кредиту, решту - 15% - профінансує компанія за рахунок власних коштів.

Ще **16 млрд грн**, які були забезпечені державними гарантіями, на внутрішньому отримали відомі "чорні діри" - "Укравтодор" та Державна іпотечна установа. Кошти установи залучали за рахунок випуску облігацій.

У випадку з "Укравтодором" Кабмін навіть почав практикувати такі сумнівні механізми як залучення коштів під державні гарантії

попереднього року. Так, на початку 2013 року - аж до 26 лютого - "Укравтодор" розміщував облігації під гарантії 2012 року. "Заднім числом" він зумів зібрати 7,2 млрд грн.

В цілому, більшість наданих кредитів навряд чи колись окупиться. Під питанням і кредитоспроможність позичальників. Втім, це лише початок. У 2013 році Кабмін збирається надати державні гарантії щонайменше на 50 млрд грн.

Серед одержувачів - ті ж "Укравтодор", ДІУ, а також "новачок" - Держагентство інвестицій та управління нацпроектами. Не приховують в уряді, що готові гарантувати державним коштом і проекти приватних компаній.

На 2014 рік Кабмін "резервує" для гарантії таку ж суму, свідчить схвалений ним проект "Основних напрямів бюджетної політики на 2014 рік". Це 3% ВВП.

Не виключено, що в разі потреби сума зростатиме, як і в 2012 році. І що тут скажеш? Якщо ніхто не завадив урядовцям збільшити показник держгарантій в 15 разів торік, то хто їм перешкодить зробити це у 2013 році?

Раніше державні гарантії надавалися в рамках бюджетних призначень, однак до бюджету-2013 були внесені революційні зміни: Кабмін отримав право надавати гарантії понад обсяги встановлених бюджетних призначень.

Те, що ця норма суперечить Бюджетному кодексу, депутатів, які приймали бюджет, це анітрохи не бентежило. В кодексі чітко зазначається, що "будь-які бюджетні зобов'язання та платежі з бюджету здійснюються лише за наявності відповідного бюджетного призначення".

Як відомо, на виїзному засіданні Верховної ради, легітимність якого досі під питанням, депутати начебто внесли зміни уже і в Бюджетний кодекс, проголосувавши за основу та в цілому за законопроект №2177.

Ще одним законопроектом - № 2476 - "путчисти" дозволили Кабміну встановлювати умови надання державних гарантій - звільняти від надання забезпечення для виконання зобов'язань та внесення плати за надання держгарантій. У 2012 році уряд уже вдавався до таких кроків, вносячи зміни до бюджету.

Завдання: проаналізуйте даний матеріал. Зробіть висновки.

ТЕМА 11-14. Досвід реформування територіальної організації публічної влади в країнах Центральної та Східної Європи в процесі європейської інтеграції

Практична робота

Порівняльна ефективність соціально-економічних моделей розвитку країн-членів ЄС.

- Країни Балтії. Литовська Республіка. Естонська Республіка.
- Країни Центральної Європи Республіка Польща.
- Країни Центральної Європи Словацька Республіка;
- Чеська Республіка.
- Країни Центральної Європи Угорщина.
- Країни Південно-Східної Європи Республіка Болгарія.

Мета: усвідомлення спільних рис та національних особливостей соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС.

Компетентності: вміння проводити дослідження міжнародного характеру та масштабу; бути обізнаним та ставитись з повагою до культурного різноманіття європейських народів; аналіз та синтез, узагальнення пройденого матеріалу; вміння критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми (моделювання стратегій соціально-економічного розвитку країн) на інноваційній основі.

1. Мозковий штурм.
2. Модульний контроль №2.
3. Інформаційне забезпечення:

Мозковий штурм «вибір оптимальної моделі економічного розвитку».

Логічна послідовність етапів проведення мозкового штурму:

1. Колективна дискусія з метою визначення соціально-економічних критеріїв ефективності континентальної, англосаксонської, скандинавської та середземноморської моделей розвитку (10-15 хв.);
2. Складання та заповнення порівняльної таблиці соціально-економічних моделей ЄС (40-45 хв.);

Критерії ефективності	Континент тальна	Англо-саксонська	Скандинавська	Середземноморська
<u>Економічні:</u> - ВВП на душу населення; - Темпи зростання ВВП; - Технологічний рівень; - Рівень зайнятості; - ...				
<u>Соціальні:</u> - Рівномірність розподілу доходів; - Пріоритети системи соціального забезпечення; - Стан системи освіти; - Стан системи охорони здоров'я;				

3. Обґрунтування інструментів і механізмів стратегії конкурентоспроможного розвитку країн-членів ЄС в економічному, соціальному та екологічному вимірах (20-30 хв.).

Рекомендована література:

1. Политика хозяйственного порядка в Германии.-М.: Экономика, 2002.-271 с.

2. Кузнецов О.В. «Англосаксонська модель капіталізму та економічний розвиток Європи» // http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ech/2011_34/2011_3_4/10_13.pdf

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Внутрішні та зовнішні аспекти регіональної політики в Україні.
2. Європейська хартія про регіональне самоврядування.
3. Регіональна економічна політика на Україні.
4. Регіональна економічна політика в країнах ЄС.
5. Правове регулювання бюджетних відносин на Україні.
6. Регіональний розвиток енергетичних галузей.
7. Міграційна політика ЄС.
8. Нормативно-правова база регіональної політики України.
9. Територіальна організація виробництва регіону на Україні.
10. Територіальна організація сфери послуг регіону на Україні.
11. Міграційна політика України.
12. Мовна політика на Україні.
13. Мовна політика країн ЄС.
14. Централізація та децентралізація влади: недоліки та переваги.
15. Задачі регіональної політики в країнах Європи.
16. Розвиток співробітництва у прикордонних районах.
17. Еволюція концепції глобалізації.
18. Урбаністична політика України.
19. Урбаністична політика країн ЄС.
20. Політика соціального захисту в ЄС.
21. Єврорегіони: історія і сучасність.
22. Україна і процеси глобалізації.
23. Людський вимір регіональної глобалізації.
24. Глобалізація економіки і регіональна інтеграція.
25. Регіональна політика Європейського союзу.
26. Регіональна політика країн СНД.
27. Норвегія, Швеція, Фінляндія: регіональний вимір.
28. Основні засади регіональної політики в Україні.

29. Політика Польщі: регіональний вимір.
30. Регіональна політика балканських країн.

Рекомендована література

Основна

1. Філіпенко А.С. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики / А.С. Філіпенко, О.В. Снігир. – Київ. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2010. – 63 с.
2. Европейская интеграция: учебник / под ред. О. В. Буториной. – М.: Издательский дом «Деловая литература», 2011. – 720 с.
3. Ткаленко, С.І. Європейський проектний менеджмент [Текст] : навч. посібник / С. І. Ткаленко, Л. П. Петрашко. - К. : КНЕУ, 2014. - 412 с.
4. Ткаленко С.І. Європейський проектний менеджмент [Електронний ресурс] : практикум: навч. посіб. / С. І. Ткаленко ; [редкол.: Д. Г. Лук'яненко (голова) та ін.] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана", Ф-т міжнар. економіки і менеджменту. - Електрон. текстові дані. - К. : КНЕУ, 2014. - 192 с. (5 екз)
5. Экономика Европейского Союза : учебник / коллектив авторов ; под. ред. Р.К. Щенина. - М. : КНОРУС, 2012. - 560 с.
6. Європейська інтеграційна політика: навч. Посіб. / [А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О.А. Федірко]; за аг. Ред.. д-ра екон. Наук, проф. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2010. – 451 с.
7. Гнатюк М. М. Потенціал політичної суб'єктності Європейського Союзу в сучасній системі міжнародних відносин / М. М. Гнатюк. – Житомир : Рута, 2013. – 316 с.
8. Волес В. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес. - К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. - 871 с.

9. Дзяд О. Спільні політики Європейського Союзу та їх значення для України : навч. посіб. / О.В. Дзяд, О.М. Рудік. - К. : Міленіум, 2009. - 668 с.

10. Європейські принципи державного управління/Пер. з ашл. О. Ю. Куленкової. - К. : Вид-во УАДУ 2000. - 52 с.

11. Європейська інтеграція / уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох. - К. : Києво- Могилянська академія, 2007. - 394 с.

12. Механізми координації європейської політики: практика держав-членів та країн-кандидатів/Н. Енидюк(ред.), А. Новак-Фар, Я. Еонцяж [таін.]. -К. : Міленіум, 2003. - 384 с.

13. Рудік ОМ. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС : навч. посіб. / О.М. Рудік. - К. : Міленіум, 2009. - 278 с.

Допоміжна

1. Європейська інтеграція (збірник кейсів) / За заг. Ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2009. – 203 с.

2. Європейська економічна політика. Практикум: навч. посіб. / Є 24 [О.А. Федірко, В.І. Чужиков, Є.Г. Панченко, А.А. Грищенко та ін.]; за заг. ред. В.І. Чужикова. – К.: КНЕУ, 2010. – 214 с. (12,49 др. арк., особисто автор – 2,5 др. арк.)

3. Прокопенко Л.Л. Вступ до європейської інтеграції : навч. посіб. / Л. Л. Прокопенко. - К. : Міленіум, 2009. - 334 с.

4. Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції [Текст] = Practical guide on conducting trainings in European integration studies : тренінг "Підготовка фахівців з європейської інтеграції" за програмою "Lifelong Learning" / [В. І. Чужиков, В. О. Токар, В. Г. Чужикова та ін.] ; за ред. В. І. Чужикова ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - Київ : КНЕУ, 2014. - 218 с. (10 екз)

5. Практикум з проведення тренінгів з європейської інтеграції. Тренінг «Інноваційно-інвестиційний розвиток ЄС» / [В. Чужиков, В. Токар, О. Федірко та ін.] ; за ред. В. І. Чужикова. - К. : КНЕУ, 2015. - 232 с.

6. Антюшева Н. Шведская модель Европейского Союза: концепции и практика // МЭ и МО. – 2000. - № 6. – с. 33.
7. Водопьянова Е.В. Культурная политика Европейского Союза // Современная Европа. – 2008. – №4.
8. Говорова Н.В. Экономика знаний: европейские реалии и перспективы // Современная Европа. – 2006. – №4. – С. 110-119.
9. Губені Ю. Розвиток і адаптація аграрної політики Чеської Республіки до інтеграційних вимог Європейського Союзу // Економіка України. – 2002. - № 7. – с. 78-82.
10. Европейский Союз в цифрах: население и ВВП стран-членов ЕС // Журн. европ. экон. – 2003. – Т. 2. - № 4. – с. 549-556.
11. Європейський Союз: основи політики, інституційного устрою та права./Інститут європейської політики (Берлін).переклад з нім. - :Заповіт, 2001.
12. Європейська інтеграція та Україна / за ред. В.Є. Новицького, Т.М. Пахомової, В.І. Чужикова. Навчально-методичний посібник. - К.- Кельн, 2002.
13. Западно-европейские страны: особенности социально-экономических моделей./ Под ред. В.П. Гутника.-М.: Наука, 2002.
14. Чужиков В.І. Економіка зарубіжних країн: навчальний посібник.-К.: КНЕУ, 2005.
15. Иорданская Э. Расширение ЕС на восток: позиции Германии // МЭ и МО. – 2002. - № 2. – с. 67-74.
16. Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС // Актуальные проблемы Европы. – 2010. – №2. – С. 54-76.
17. Кузнецов А. Германский капитал за рубежом // МЭ и МО. – 2003. - № 10. – с. 32-41.
18. Политика хозяйственного порядка в Германии. – М.: Экономика, 2002. – 271 с.

19. Тимченко О. Особливості ринкової трансформації в Естонській республіці // Економіка України. – 2002. - № 9. – с. 78-83.
20. Трофимова О. Франция: новое в помощи развитию // МЭ и МО. – 2003. - № 9. – с. 40-47.
21. Чужиков В. Чеська модель регіонального розвитку // Економіка України. – 2004. - № 7. – с. 72-78.
22. Чужиков В., Чужикова В. Розширений Європейський Союз // Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 5. – с. 40-43.
23. Чужиков В., Чужикова В. Розширений ЄС в цифрах і фактах // Географія та основи економіки в школі. – 2005. - № 1. – с. 46-49.
24. Чужиков В.І. Модернізація регіональної політики Європейського Союзу // Економіка України. – 2008. – №3-4
25. Шишелина Л.Н. Восточная Европа: два десятилетия между Москвой и Брюсселем // Современная Европа. – 2008. – №4. – С. 73-86.
26. Блейклі Е. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика. - Львів: Літопис, 2002. - 416 с.
27. Децентрализация: эксперименты и реформы / под. ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. — Органы местного самоуправления в Центральной и Восточной Европе. - Будапешт, 2000. - 494 с.
28. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС / Жак Зіллер. - К., 1996. - 154 с.
29. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. - Львів: ІРД НАН України, 2004. - 395 с.
30. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник.- К.: Видавництво “Наукова думка”, 2000. - 339 с.
31. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.

Барналія. - К.: Знання України, 2005. - 498 с.

32. Словник-довідник Європейського Союзу. За ред. Ю. Марченко. - К.: КіС, 2001. - 152 с.

33. Немек Д. Местное самоуправление в Словакии / Дж.Немек, П.Барсик, П.Куклис // Децентрализация: эксперименты и реформы / под. ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. - Будапешт, 2000. - С. 345 - 393.

34. Нижник Н. Адміністративна реформа в країнах Центральної Європи: досвід для України /Н. Нижник, В.Лемак//Вісник державної служби. - 2003. -№ 2,- С. 32 -36.

35. Нинюк І. Організаційно-правові особливості формування професіоналізму державних службовців: досвід Республіки Польща / І. Нинюк // Вісник держ. служби України. - 2005. - № 2. - С. 19 - 23.

36. Лацина К. Местное самоуправление в Чешской Республике / К. Лацина, З. Вайдова// Децентрализация: эксперименты и реформы; под ред. Тамаша М. Хорвата. - Т. 1. - Будапешт, 2000. - С. 295 - 340.

37. Манова Д. Интеграция Болгарии в ЕС - провокация, к которой надо подходить умело и достойно / Деница Манова // Наука. Университет. 2002: материалы третьей научной конференции преподавателей и студентов. - Новосибирск, 2002. - С. 164 - 168.

38. Меморандум на правителството на Република България във връзка с молбата за членство в Европейския Съюз // Бюлетин Европа. - Декември, 1995.